

KORXONA IQTISODIY XAVFSIZLIGI VA UNGA BO'LGAN TAHIDDLARNI BARTARAF ETISH CHORA – TADBIRLARI

Bozorov Zokir Xonqulovich

Toshkent moliya instituti,

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD,

Bahodirov Zokirjon Olimjon o'g'li.

Toshkent moliya instituti,

“Iqtisodiyot” fakulteti “Iqtisodiy xavfsizlik” guruhi talabasi,

Annotatsiya: *Ushbu maqolada korxonaning iqtisodiy xavfsizligi tushunchasining mazmun – mohiyati, maqsadi, uni ta'minlanishining strategik yo'nalishlari, korxonaga iqtisodiy xavfsizligiga bo'lgan tahdidlarning kelib chiqish sabablari va unga ta'sir qiluvchi faktorlar hamda ushbu tahdidlarni bartaraf etish chora – tadbirlari to'g'risida ma'lumotlar berilgan.*

Аннотация: *В данной статье раскрываются смысл и цель понятия экономической безопасности предприятия, стратегические направления ее обеспечения, причины возникновения угроз экономической безопасности предприятия и факторы, влияющие на нее, а также меры по устранению этих угроз. представлена информация предоставлена.*

Abstract: *This article reveals the meaning and purpose of the concept of economic security of an enterprise, the strategic directions for its provision, the causes of threats to the economic security of an enterprise and the factors affecting it, as well as measures to eliminate these threats. provided information provided.*

Kalit So'zlar: *Korxonaga iqtisodiy xavfsizligi, makroiqtisodiy ko'rsatkichlar, korxonaning iqtisodiy xavfsizligiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar, makroiqtisodiy inqirozlar, jinoiy tuzilmalar, aholi daromad darajasining pastligi, ishsizlik.*

Ключевые Слова: *Экономическая безопасность предприятия, макроэкономические показатели, внутренние и внешние факторы, влияющие на экономическую безопасность предприятия, макроэкономические кризисы, криминальные структуры, низкий уровень доходов населения, безработица.*

Key Words: *Economic security of the enterprise, macroeconomic indicators, internal and external factors affecting the economic security of the enterprise, macroeconomic crises, criminal structures, low income level of the population, unemployment.*

Kirish

Taraqqiyotning hozirgi bosqichida milliy iqtisodiyotimizning raqobatbardoshligini ta'minlash masalasi muhim ahamiyatga ega bo'lib hisoblanadi. Aslida mamlakat qachon raqobatbardosh hisoblanadi, degan savolga javob berar ekanmiz, uning iqtisodiy jihatdan xavfsizligini ta'minlash eng muhim ahamiyat kasb etuvchi, dolzarb masala ekanligi ma'lum. Mamlakat iqtisodiy jihatdan xavfsizligi ta'minlanishi esa bevosita mamlakat hududlarida mavjud tashkilotlar, korporatsiyalar, kompaniya hamda korxonalar iqtisodiy xavfsizligi masalasi bilan chanbarchas bog'liqdir. Har qanday faoliyat turlarida bo'lgani kabi, korxonalarda ham o'z navbatida ularning barqaror rivojlanishiga, iqtisodiy jihatdan tarqqiy etishiga, ya'ni raqobatbardosh bo'lishiga ma'lum darajada salbiy ta'sir etuvchi omillar mavjud. Ushbu omillarni korxonalar iqtisodiy xavfsizligiga tahdidlar deb atagan holda, ushbu maqolada ularni mazmun – mohiyatini yoritib, hamda ularni bartaraf etish chora – tadbirlari to'g'risida so'z boradi.

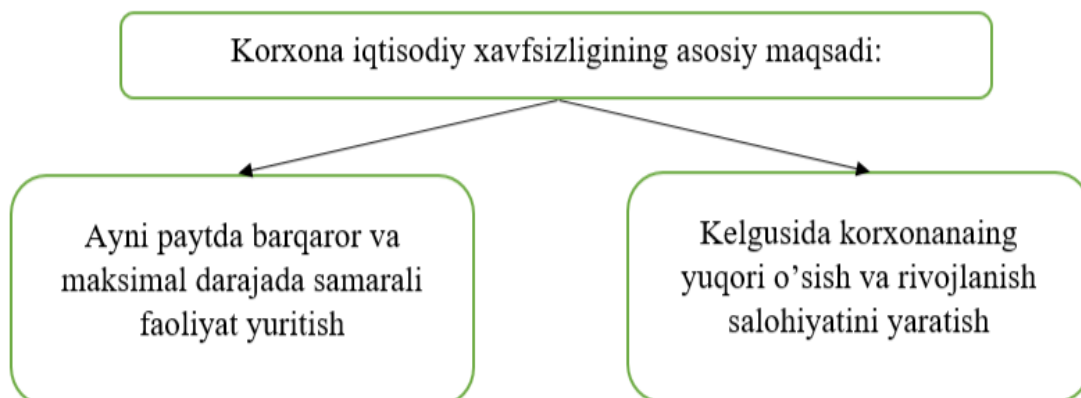
Tadqiqot Metodologiyasi

Tadqiqot ishi jarayonida analitik, qiyosiy, kuzatuv, induktiv, deduktik, mantiqiy, monitoring, ekspress – baholash va boshqa tahlil usullaridan foydalanildi. O'rganilgan adabiyotlar natijasida mavzu to'liq yoritib berildi.

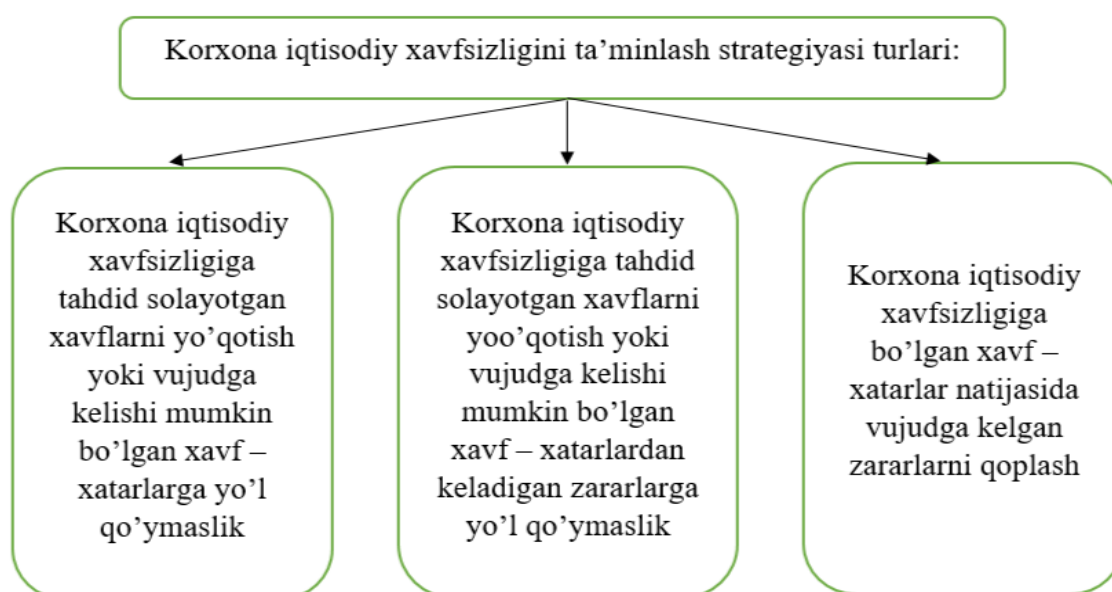
Tahlil Va Natijalar

Ma'lumki, iqtisodiy xavfsizlik bu shunday shart – sharoitlar tizimiki, u iqtisodiy (makroiqtisodiy) ko'rsatkichlarning yetarlicha yuqori va barqaror tendensiyada o'sib borishini ta'minlaydigan iqtisodiyotning holatini aks ettiradi. Buning negizida esa, iqtisodiyot o'z oldiga, cheksiz ehtiyojlarni cheklangan rasurslar orqali samarali hamda to'laroq qondirish, milliy resurslar harakati va ulardan foydalanish ustidan davlatning nazorati, mamlakatning iqtisodiy manfaatlarini milliy va xalqaro miqyosda himoyalash kabi bir qancha ustuvor maqsadlar qo'ygan. Xuddi shu kabi, korxonaning iqtisodiy jihatdan xavfsizligini ta'minlash deganda, korxonalar faoliyatida yuzaga keluvchi har qanday nomutanosibliklar, muammolar, uning iqtisodiy jihatdan barqaror o'sishiga xavf tug'diruvchi omillarni oldini olish, umuman olganda uning raqobatbardoshligini oshiruvchi chora – tadbirlar majmuasi tushuniladi.

Korxonaning (tashkilotning) iqtisodiy xavfsizligi - bu xo'jalik yurituvchi subyektni tashqi va ichki iqtisodiy tahdidlardan himoya qilish hamda, uning huquqiy va iqtisodiy munosabatlarining muvozanatli holati bo'lib, shuningdek korxonaning istiqboli yo'lida moddiy, intellektual va axborot resurslari hamda innovatsion faoliyatlarini ularga salbiy ta'sir etuvchi omillardan himoya qilish chora – tadbirlari tizimi hisoblanadi.

1 – rasm. Korxonada iqtisodiy xavfsizligining asosiy maqsadi.

2 – rasm. Korxonada iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash strategiyasi turlari.

Endi korxonada iqtisodiy xavfsizligiga bo'lgan tahdidlar to'g'risida to'xtaladigan bo'lsak:

Korxonaning iqtisodiy xavfsizligiga tahdid - bu shunday jarayonki, buning natijasida korxonaning normal ishlash faoliyatining buzilishi va korxonada tomonidan ko'zlangan maqsadlarga erishilmaslik ehtimoli kuchayishi va hattoki uning inqirozga uchrashiga sabab bo'luvchi xavf – xatarlardir.

Yagona iqtisodiy makon sharoitida beqarorlashtiruvchi omillar ta'sirining umumiylikiga qaramay, korxonada iqtisodiy xavfsizligiga tahdidlarning namoyon bo'lish shakllari har xil. Zaiflashtiruvchi omillarga ishlab chiqarishning umumiy pasayishi, moliya tizimining buzilishi, ijtimoiy keskinlikning kuchayishi, jamiyat va iqtisodiyotning kriminallasuvi, raqobatbardoshlikning yanada zaiflashishi kiradi.

Korxonaning iqtisodiy xavfsizligiga ta'sir etuvchi tashqi va ichki omillarni tahlil qilamiz. Quyida korxonaga iqtisodiy xavfsizligiga ta'sir ko'rsatuvchi tashqi omillar keltirilgan:

- Mamlakatdagi siyosiy vaziyatlarning o'zgarishi;
- Makroiqtisodiy inqirozlar;
- Qonun hujjatlarini o'zgartirish;
- Jinoiy tuzilmalar, firmalar va jismoniy shaxslarning noqonuniy harakatlari;
- Tartibsiz raqobat va maxfiy ma'lumotlarga kirish;
- Tabiiy va texnik xususiyatdagi favqulodda vaziyatlar, ya'ni, fors major holatlar.

Endi esa korxonaga iqtisodiy xavfsizligiga ta'sir etuvchi ichki omillarni keltirib o'tamiz:

- Korxonaga xodimlarining tijorat faoliyati manfaatlariga zid bo'lgan harakatlari yoki harakatsizligi (qasddan yoki behosdan);
- Tadbirkorlik doiralarida korxonaning biznes imidjini buzish;
- Xodimlarning jinoiy harakatlari (o'z korxonasida o'g'irlik, tijorat ma'lumotlarini raqobatchilarga sotish);
- Ishlab chiqarishdagi kamchiliklar, texnologiya buzilishi.
- Ishonchsiz hamkorlik;
- Vakolatni suiste'mol qilish.

Xavf - xatarlarning mavjudligi bilan bir qatorda, korxonaning iqtisodiy xavfsizligiga tahdidlarning faollashuvini kuchaytiruvchi bir qator omillar ham mavjud. Ushbu omillarni bilish korxonadagi tahdidlarni bartaraf etishga yordam beradi.

Korxonaga iqtisodiy xavfsizligiga ta'sir qiluvchi omillar:

- Tadbirkorlik subyektlari ustidan jinoiy tuzilmalar nazoratini o'rnatish;
- Davlat organlari tadbirkorlik subyektlariga bosim o'tkazishda davom etishi (masalan, litsenziyalash, soliqqa tortish sohalarida);
- Aholining past daromad darajasi;
- Ishsizlik;
- Turli huquqni muhofaza qilish organlarining o'zaro muvofiqlashuvi yo'qligi.

Iqtisodiy xavfsizlikning holati tegishli darajadagi (mamlakat, mintaqaga, korxonaga) rahbariyatining tahdidlarni oldindan bilish va oldini olish, yuzaga keladigan muammolarga javob berish va ularni bartaraf etish qobiliyati bilan belgilanadi.

Iqtisodiy xavfsizlikni beqarorlashtirishning subyektiv sabablari - ob'ektning o'zi (masalan, korxonaga) yoki uni boshqarishning samarasiz ishlashi bilan bog'liq

sabablar.

Subyektiv sabablarga misol sifatida iste'molchilar tomonidan mahsulotlarga talabning yo'qligi, beqaror moliyaviy vaziyatga olib keladigan past raqobatbardoshlikni ko'rib chiqish mumkin.

Obyektiv sabablar - bu obyektning o'zi aybisiz paydo bo'ladigan sabablar. Obyektiv sabablarga misol sifatida makroiqtisodiy muammolar, yuqori inflyatsiya, valyuta kursining o'zgarishi kiradi.

Iqtisodiy xavfsizlikning funktsional tarkibiy qismlarini moliyaviy, texnik va texnologik, intellektual va kadrlar, siyosiy-huquqiy, ekologik va hokimiyat toifalariga bo'lish mumkin.

Moliyaviy sabab eng muhimlaridan biridir, chunki moliyaviy holat korxonaning resurslar bilan ta'minlanishini, uning ish samaradorligini, xo'jalik faoliyatining yakuniy natijalarini tavsiflaydi.

Texnik va texnologik sabablar ishlab chiqarishda qo'llaniladigan texnologiyalarni rahbariyatning baholashi, ularning xalqaro standartlar va raqobatchilar tomonidan qo'llaniladigan texnologiyalarga muvofiqligi bilan bog'liq. *Intellektual va kadrlar tarkibiy qismlarining ahamiyati* zamonaviy jamiyatda inson resurslarining roli, xodimlar bilan bog'liq xavf va tahdidlarning oldini olishdadir.

Siyosiy va huquqiy sabablarga tashqi (siyosiy - harbiy mojarolar, qonunchilik va huquqiy - qonunlarni qabul qilish) va ichki (yuridik xizmat xodimlarining malakasi sezilarli darajada ta'sir qiladi) kiradi.

Xavfsizlikning ekologik jihati ekologik talablar va standartlarni buzganlik uchun jarimalar bilan bog'liq - ham mahsulot sifati, ham ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish (chiqindilar). Xavfli ekologik hodisalar korxonalar uchun juda jiddiy moliyaviy oqibatlariga olib keladi.

Iqtisodiy xavfsizlikning kuch komponenti ham xodimlarni (ustunlik - menejerlar uchun), ham korxonalar mulkini himoya qilishni ta'minlash bilan bog'liq. Xavfsizlikni beqarorlashtiruvchi omillar jinoiy motivlar, raqobatning insofsiz usullaridir.

Shunday qilib, korxonaning iqtisodiy xavfsizligiga tahdidlarni keltirib chiqaradigan omillarning ko'pligini ko'rish mumkin, bu esa korxonaning iqtisodiy xavfsizligiga tahdidlarning paydo bo'lishiga yordam beradigan vaziyatlarni ehtiyotkorlik bilan nazorat qilish va ularga qarshi kurashish uchun doimiy tayyorgarlik zarurligini yana bir bor isbotlaydi.

Xulosa

Korxonalar va tashkilotlar iqtisodiy xavfsizligiga ta'sir ko'rsatadigan tahdid va xavf - xatarlarni oldini olish uchun bir qancha vazifalarni amalga oshirish kerak bo'ladi. Korxonada ishlovchi xodimlarining o'z mutaxassisliklari bo'yicha

yuqori ko'nikma va malakaga ega bo'lishlarini ta'minlash, xodimlarning yuqori intellektual salohiyatga ega bo'lishlariga erishish, korxonaning texnik va texnologik jihatdan mustaqilligini ta'minlash, yuqori raqobatbardoshligiga erishish, korxonani boshqarishda yuqori samaradorlikka erishish, korxonaning faoliyatining yetarli ekologik darajasini ta'minlash, korxonaning huquqiy jihatdan himoyalanganligini, korxonaning axborot muhiti himoyasini ta'minlash, korxonaning xodimlarining xavfsizligini ta'minlash kabilar shular jumlasidandir.

Korxonada va tashkilotlarning iqtisodiy jihatdan xavfsizligini ta'minlashning quyidagi ustuvor yo'nalishlari alohida e'tiborga molikdir:

- korxonada ekologik xavfsizlikni umumstrategik jihatdan rejalashtirish va bashoratlash;

- korxonada moliyaviy - xo'jalik faoliyatini strategik rejalashtirish;

- korxonada moliyaviy - xo'jalik faoliyatini taktik jihatdan rejalashtirish;

- korxonada moliyaviy - xo'jalik faoliyatini operativ boshqarish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <https://apni.ru/article/2059-ugrozi-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyat> “Угрозы экономической безопасности предприятия”;

2. <https://fayllar.org/orni-va-rol-i-korxonaning-iqtisodiy-xavfsizligi.html?page=4> “korxonaning iqtisodiy xavfsizligi”;

3. Никифорова Е.В. Формирование и раскрытие информации об устойчивом развитии компании // Актуальные проблемы экономики и права (дата обращения: 06.03.2021).

4. Поляков А.В. Система управления рисками (дата обращения: 07.03.2021).

5. Прокофьева Е.А., Тер-Акопов С.Г., Обидина Н. Системное исследование экономической безопасности организации (дата обращения: 07.03.2021).

6. Садыкова Т.М., Предеус Ю.В. Внутренний контроль как инструмент обеспечения экономической безопасности субъекта бизнеса // Инновационное развитие экономики. (дата обращения: 10.02.2021).